

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

DENOV TADBIRKORLIK VA PEDAGOGIKA INSTITUTI

**“ZAMONAVIY PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA:
MUAMMOLAR VA YECHIMLAR” MAVZUSIDAGI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASINING
MATERIALLAR TO‘PLAMI**

2021-YIL 26-NOYABR

сочетается с игрой - называется дидактическими игровыми уроками.

Использованные литературы:

1. Президент Республики Узбекистан Обращенный к Олий Мажлису 2020 год 24-январь.
2. Узлуксиз манавий тарбия концепция.
3. Б.Х.Хожаев «Умумий педагогика» дарслик-Т « Сано-стандарт» Тошкент-2017, 416б.
- 4.А.Холиков Педагогик махорат.Дарслик. Т «Икдисод-молия»,2011-420б.
5. Р.Мавлонова ва бошқ, «Тарбиявий ишлар методикаси» укув-колланма, Т. «Тиб китоб», 2010-216б.

BOSHLANG'ICH SINFLARNI IJODIY FIKRLASHGA O'RGATISHDA MUSTAQIL ISHLARNING O'RNI

Rahmonova Dilrabo

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

dilraborah@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarnin ijodiy fikrlashga o'rgatishda mustaqil ishlarning ahamiyati , o'quvchilarni ona tili darslarida mustaqil ishdan foydalanishga o'rgatish va ularning faolligini oshirish yo'llari haqida mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, mustaqil ish, ijodiy fikrlash, grammatik diktantlar, rasmlı insholar

Annotation: This article discusses the importance of independent work in teaching elementary school students to think creatively, ways to teach students to use independent work in their native language classes, and ways to increase their activity.

Keywords: primary education, independent work, creative thinking, grammar dictation, illustrated essays

Аннотация: В этой статье обсуждается важность самостоятельной работы в обучении учеников начальной школы творческому мышлению, способы научить учеников использовать самостоятельную работу на уроках родного языка и способы повышения их активности.

Ключевые слова: начальное образование, самостоятельная работа, творческое мышление, грамматический диктант, иллюстрированные сочинения.

Hayot jumboqlarini, tabiatdagi muammolarni o'rganish, ularga tegishli javob topish istagi, baxt-saodatga erishish muammosi, insonning o'zini va olamni bilishga bo'lgan qiziqishlari asrlar mobaynida fikrlashga, o'z fikrlarini mantiqiy asoslashga undab kelmoqda. Sharq allomalari o'z asarlarida bu muammoga alohida to'xtalib o'tganlari bejiz emas. Kaykovus ilmiy asarlar mutolaasidan olingan bilimlar nechog'li haq bo'lmasin, hayotda o'z fikriga tayanib ish ko'rish lozim bo'lgan vaziyatlar ham bo'lishi mumkinligini o'g'liga nasihat tarzidagi „Qobusnoma“ asarida yozadi: „Ey farzand, bilginki, barcha hukmni kitob bo'yicha qilmasdan, o'z fikrlaring bilan ham hukm qilurlar va bunday tadbirlar biolan ham ishni bilib olurlar“.

Bugungi shiddat bilan rivojlanib borayotgan zamonda ta'lim tizimining ahamiyati juda katta. Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarni erkin, ijodiy fikrlashga o'rgatish lozim. O'quvchilarni ijodiy fikrlashga o'rgatishda mustaqil ishlar muhim o'ringa ega. Mustaqil ishlar ta'lim samaradorligini oshirishda va ta'lim oluvchining fikrlashini o'stirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ijodiy fikrlashga o'rgatishda mustaqil ishlardan ham foydalaniladi. Mustaqil ishlarni bajarish davomida o'quvchilarda bilimlarni egallash va mustaqil fikrlash ko'nikmalari shakllanadi. Avvalo, biz mustaqil ishga olimlar tomonidan berilgan umumiy ta'rifni ko'rib chiqaylik. Jumladan, ba'zi olimlar mustaqil ishlar

deganda o'qituvchining bevosita yordamisiz , ammo uning nazorati ostida bajariladigan vazifani tushunsa, boshqalari esa o'quvchidan faol aqliy faoliyatni, tashabbuskorlikni, avval olingan bilimlarni amaliyotda qo'llashni talab qiladigan ishlar deb bilishadi.

Tilshunos olim, professor A.G'ulomov mustaqil ishlarga shunday ta'rif beradi: „Mustaqil ishlar deganda biz, avvalo, o'qituvchining bevosita rahbarligida uyushtiriladigan hamda o'quvchilarning ona tilidan egallaydigan nazariy bilimlarni mustahkamlash va ko'nikmalarni takomillashtirishga xizmat qiladigan , ma'lum maqsadga qaratilgan faol, ongli faoliyatni tushunamiz”.¹

Professor O.Roziqov esa :„ Mustaqil ishlar- o'qituvchining bevosita ishtirokisiz, ammo uning ko'rsatmalari va rahbarligida bajariladigan nazariy, amaliy materiallar ustida uyushtiriladigan o'quvchilarning ongli ravishda faoliyat ko'rsatishlarini ta'minlaydigan Grammatik, ofgografik vazifalari sifatida tushunadi”.

Tilshunos olim Safo Matchonov : „ Mustaqil ishlar ta'lim-tarbiyaning ajralmas qismidir. Uning o'ziga xos xususiyati o'quv topshiriqlarini o'qituvchi ishtirokisiz, bevosita o'quvchi tomonidan bajarishi bilan belgilanadi. Va asosan matn ustida ishlash orqali amalga oshiriladigan va qo'shimcha adabiyotlardan foydalanish nazarda tutiladi”.

Yuqorida berilgan ta'riflarni umumlashtirgan holda mustaqil ishlarga quyidagicha ta'rif beramiz: „ Mustaqil ish – o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatadi. O'quvchilardan mustaqil izlanuvchanlikni talab qiladi, mustaqil holda xulosa chiqarishga va yangi bilimlarni egallashga undaydi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ijodiy fikrlashiga o'rgatishda ona tili darslarida beriladigan mustaqil ishlar muhim ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga ona tili darslarida beriladigan mustaqil ishlarga quyidagi talablar qo'yiladi:

- mustaqil ishlar pedagogic va psixologik tomondan asoslangan bo'lishi;
- o'qituvchi tomonidan berilgan topshiriq bolalarning o'quv materialini faol idrok etishini ta'minlashi;

-mustaqil ish hayotiy bo'lishi, o'rganilgan nazariy bilimlarni amaliy tatbiq etishning vositasi bo'lishi lozim;

Boshlang'ich sinflarda tashkil qilinadigan mustaqil ishlar hajmi va murakkabligi jihatdan 3 guruhga bo'linadi:

-tayyorlovchi ;

-yarim mustaqil yoki oraliq;

-natijasi matnga teng mustaqil ishlar;

1. Tayyorlovchi mustaqil ishlar. Pedagogik-psixologiyadan ma'lumki, boshlang'ich sinf o'quvchilari vazifalarni mustaqil bajarishga ancha qiynaladilar. Bolalar berilgan topshiriqlarni taqlid qilish yo'li bilangina bajara oladilar. Ilg'or o'qituvchilar 1-sinfda dastlabki mustaqil ishlarni quyidagicha tashkil etadi: birinchi navbatda o'qituvchi o'quv qurollari bilan ishlash, o'qish va yozishda gavdani tik tutish kerakligini tushuntirib o'tadi. Asta-sekinlik bilan o'quvchilar o'qituvchi rahbarligida tovushni bo'g'inga , bo'g'inni so'zga birlashtiradilar. Gapni so'zga, so'zni bo'g'inga, bo'g'inni tovushga ajratadilar.

O'qituvchi o'quvchilarga tahlil qilishni o'rgatish uchun doskaga rasm iladi. Rasmda uzum, anor, shaftoli, limon, o'rik, nok tasvirlangan. O'qituvchi bolalarga quyidagicha topshiriq beradi: shirin va nordon tamli mevalarning nomini ikki ustunga ajratib yozing. O'ylang, yana qanday mevalar shirin va nordon tamli. O'quvchilar vazifani bajarishda qiyoslash usulidan foydalanadilar.

Vazifa bajarilgach, tahlil uchun anor so'zi tanlab olinadi. Anor so'zining ikkinchi bo'g'inidagi n, o, r tovushlarining artikulyatsiyasini kuzatish topshiriladi. Bolalar tovushlarni birgalikda talaffuz qilishadi. Bu kabi topshiriqlar bolalarni murakkabroq vazifalarni bajarishga tayyorlab beradi.

2. Yarim mustaqil yoki oraliq mustaqil ishlar. Mustaqil ishlarning bu turi yetaklovchi savollar , darslik, tarqatma materiallar, ko'rsatma qurollardan foydalanish asosida bajariladi. Masalan, o'qituvchi doskaga „paxta” so'zini yozib, o'zakdosh so'zlarni topishni buyuradi. O'quvchilar paxta, paxtazor, paxtakor, paxtali, paxtachilik kabi so'zlarni lug'atdan topib yozadilar.

3-sinfda „Gapda soʻzlarning bogʻlanishi” mavzusi oʻtilganda quyidagicha mustaqil ishlar oʻtkazish mumkin:

1.Gapni soʻzlarga ajrating, har bir soʻzning soʻrogʻini aniqlang: Qor yogʻdi.

2.Nuqtalar oʻrniga tegishli soʻzni qoʻyib,gapni kengaytirib yozing: qor yogʻdi. (oppoq, qizil, koʻm-koʻk)

3.Gapni bugun, qalin soʻzlari bilan kengaytirib yozing: Bugun oppoq, qalin qor yogʻdi.

3.Natijasi matnga teng mustaqil ishlar. Oʻquvchilarning ijodiy fikrlashi oʻsgan sari yanada murakkab vazifalarni bajara oladilar.Shuni hisobga olib, grammatikadan olgan bilimlariga bogʻlagan holda ijodiy diktrant, rasmlı diktant, rasm asosida bayon va matn tuzishlardan mustaqil ish sifatida foydalanish mumkin. Bu ishlar hajmining kattaligi , bajarish uchun koʻp vaqtni talab qilishi bilan mustaqil ishning oldingi turlaridan farq qiladi. Bunday mustaqil ishlarni oldingilaridan farqlash uchun „Natijasi matnga teng mutaql ishlar” atamasini ishlatdik. Ona tili darslarida oʻtkaziladigan mustaqil ishlar tizimi oʻquv materialining mazmuni, oʻquvchilarning tayyorgarlik darajasi, mustaqil ishni bajarish uchun ketadigan vaqtga koʻra aniqlanadi.

Boshlangʻich sinf ona tili darslarida mustaqil ishlar quyidagi xususiyatlariga koʻra xarakterlanadi:

-mustaqil ishni bajarishda soʻralgan shartlar oʻquvchilardan izlanuvchanlikni talab qilishi;

-mustaqil ishni bajarish jarayonida oʻquvchilarda yangi boilimlarni egallashga ehtiyoj tugʻilishi;

-oʻquvchilarni mustaqil holda hukm, xulosa va umumlashmalar chiqarishga yoʻnaltirishi lozim.

Boshlangʻich sinf ona tili darslarida keng qoʻllaniluvchi mustaqil ish turlaridan biri bu-grammatik diktantlardir. Grammatik topshiriqli diktantlar uchun alohida daftar tutiladi. Haftaning bir kunida darsdan keyin oʻquvchilardan diktant olinadi. Diktant matni oʻqituvchi tomonidan oʻqib turiladi, oʻquvchilar esa diktantni husnixat bilan yozadilar. Diktant yozib boʻlingach , oʻqituvchi diktantdagi bitta

gapni tanlaydi, masalan, Bahorda atrof gullarga burkanadi. Bu gapdan „bahorda” soʻzini ajratib olib, fonetik tahlil qilinadi. Unli tovushlarning tagiga chizing. „Bahorda” soʻzini tarkibiy qismlarga ajrating. „Atrofda” soʻziga maʼnodosh soʻz toping. Beshinchi gapdagi otlarni aniqlang kabi topshiriqlar berish mumkin boʻladi. Boshlangʻich sinf oʻquvchilari uchun moʻljallangan mustaqil ish turlaridan yana biri – inshodir. Inshoning rasmi, ijodiy, mavzuli kabi turlari bor. Bular ichida eng samaralisi rasm asosida yoziuladigan insholardir. Insho asli arabcha soʻzdan olingan boʻlib, „yaratish” degan maʼnoni anglatadi. Boshlangʻich sinflarda insho 1-sinfda ogʻzaki tarzda yaʼni soʻzlash orqali, oʻz fikrini ifodalashga qaratilgan boʻladi. Insho oʻquvchini fikrini erkin bayon qila olishga, ijodiy fikr yuritishga undaydi. Yozma insholar 1-sinfning ikkinchi yarmidan boshlab, rasm asosidagi savollarga javob tarzida yoziladi. Lekin bu vaqtda insho atamasi ishlatilmaydi. Insho oʻquvchini aqliy mustahkamlikka, fikrlashga, eshitgan, koʻrganlarini, kuzatganlarini baholashga, fikrni tartibli ifodalash orqali oʻziga ishonch uygʻotadi. Boshlangʻich sinf oʻquvchilariga koʻproq rasm asosida insho yozdiriladi. 2-3-sinflarda reja oʻqituvchi rahbarligida tuziladi. 4-sinfdan boshlab esa bolalar mustaqil reja tuza boshlaydilar.

Rasm asosida insho yozish. Doskaga oila tasvirlangan rasm ilinadi. Oʻqituvchi oʻquvchilarga savollar beradi.

- Rasmni diqqat bilan kuzating
- Rasmda kimlar tasvirlangan?
- Siz ularni qanday oila deysiz? Nima uchun?

Oquvchilar javobi umumlashtiriladi. Insho muvaffaqiyatli boʻlishi uchun quyidagi ketma-ketlikda ish olib boriladi:

- rasmni diqqat bilan kuzating;
- rasmning old, oʻrta va orqa qismlarida nimalar tasvirlanganligini aniqlash;
- voqea-hodisa roʻy berayotgan joyni tasvirlash;
- ishtirok etuvchilarga ism qoʻyish;
- ishtirok etuvchilarning xatti-harakatlarini tasvirlash;
- xulosalash;

Rasm asosida o'quvchilar bilan birgalikda reja tuziladi va reja asosida qayta hikoya qildiriladi. Rasm asosida tuzgan hikoyalariga sarlavha topib, inshoni yozadilar. Namuna : „Ahil oila“, „Mening baxtli oilam“

Reja:

1. Mening oilam.
2. Kechki dasturxon atrofida.
3. Oilam bilan faxrlanam.

Insho yozish bolalarni ijodiy fikrlashga, tilga va ijodga qiziqishlarini oshiradi. Insho bolalarni ijodiy fikrlashga o'rgatibgina qolmasdan, ularning tarbiyasida ham muhim rol o'ynaydi.

Jamiyatimizda sodir bo'layotgan bugungi o'zgarishlar iste'dodli, iqtidorli, mustaqil va mulohazali fikrlovchi yoshlarni tarbiyalashni taqozo etadi. Shuning uchun ham umumta'lim maktablarining vazifasi o'quvchilarni erkin, ijodiy fikrlashga, o'z fikrini asoslash va himoya qilishga o'rgatishdan iborat. Bu ishni boshlang'ich sinfdan boshlash maqsadga muvofiq. O'quvchilarni ijodiy fikrlashga o'rgatishda ona tili darslarida mustaqil ishlardan foydalanish katta ahamiyatga ega. Shuning uchun ona tili darslarida o'quvchilarni ijodiy fikrlashga o'rgatishda alohida e'tiborni qaratmoq lozim. So'z (nutq) ustida erkin fikr yuritish nafaqat fanni o'rganishga, ayni paytda o'quvchi tafakkurini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. O'quvchilarni ijodiy fikrlashga o'rgatish jarayonini tashkil qilish uchun boshlang'ich sinfdan sinfdan tashqari ishlarda ham mustaqil ishlar bilan ishlash lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Qosimova K, Matjonov S, G'ulomova X, Yo'ldosheva Sh, Sariyev Sh „Ona tili o'qitish metodikasi“ –T Noshir, 2009-yil 163-b.
2. S. Fuzailov, M. Xudayberganova, Sh. Yoldosheva 3-sinf „Ona tili“ darsligi O'qituvchi nashriyoti Toshkent -2009 126-bet
3. Kaykovusning „Qobusnoma“ asari
<https://fayllar.org/>

<http://library.ziynet.uz/uz/book/>

		QADRIYATLARNI TA'LIM JARAYONIDA RIVOJLANTIRISH	
40	Bavanova Umida, Avazmurodova Hadisa	O'QITUVCHI VA UNING JAMIYATDA TUTGAN O'RNI	145
41	Ochilov Obid, Karimova Shirinoy	MAKTABGACHA TA'LIMDA INGLIZ TILINI O'QITISH METODIKASI	148
42	L. Elmurodova, Yozdonqulova Sojida	MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASASIDA ILG'OR AXBAROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	150
3-ШЎБА: «UZLUKSIZ MA'NAVIY TARBIYA KONSEPSIYASI» VA MILLIY-MA'NAVIY SALOHİYAT: MAZMUN VA YONDASHUVLAR			
43	N.R.Ashurov	TA'LIM –TARBIYA JARAYONIDA AKMEOLOGIIYANING O'RNI	153
44	Режаметова Ирода	ОЛИЙ ЎҚУВ ЮРТЛАРИДА ТАЪЛИМ – ТАРБИЯ ЖАРАЁНИНИНГ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА ТЕХНОЛОГИК ТАРБИЯЛАШНИНГ ПЕДАГОГИК МОҲИЯТИ	156
45	А.Р.Арипджанов а	ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОГО ПОТЕНЦИАЛА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАТИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ	159
46	Maxmudov Sherali Komilovich	MATEMATIKANI TURLIY YO'NALISHDAGI TALABALARDA O'QITISHDA MASALALARNI TANLASHNING USLUBIY ASOSLARI	162
47	Нодира Рустамова	ВЛИЯНИЕ МОДЕРНИЗИРОВАННОЕ НЕПРЕРЫВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ НА СОЗДАНИЕ КУЛЬТУРЫ НОВОГО ТИПА	165
48	Rahmonova Dilrabo	BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARNI IJODIY FIKRLASHGA O'RGATISHDA MUSTAQIL ISHLARNING O'RNI	168
49	И. Абираев, С. Юлдошев	МАТЕМАТИК ИНДУКЦИЯ УСУЛИНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ	175
50	Abirayev I.M., Rustamov B.	YUQORI SINF ALGEBRA FANIDA FUNKSIYANING ENG KATTA VA YENG KICHIK QIYMATLARINI TOPISH KO'NIKMASINI HOSIL QILISH	179
51	Choriyev Sirojiddin	HOZIRGI ZAMON PSIXOLOGIIYASIDA MUSIQATERAPIYA PSIXOKORREKSION VOSITA SIFATIDA	182